

JE RAWLSON LIBERALIZMUS VEREJNÉHO ROZUMU NENAPRAVITEĽNE SEKTÁRSKY?

MARIAN KUNA, Katedra filozofie a teológie, Katolícka univerzita, Ružomberok

1. Úvod. Aký argument možno legitímne uviesť do verejnej politickej diskusie, keď sú v hre otázky základnej spravodlivosti a ústavy? John Rawls sa dlhodobo usiluje poskytnúť verejnú (a všeobecne prijateľnú) odpoveď na túto otázku v kontexte súčasných západných, hodnotovo rôznorodých, demokratických spoločností. Jeho *Teória spravodlivosti* [1], dnes jedno z kľúčových diel súčasnej politickej teórie, sa okrem súhlasu dočkala aj zásadných výhrad. Tie priviedli Rawlsa k opätovnému zváženiu vlastnej pozície a k jej reformulácii v *Politickom liberalizme* [2]. *Politický liberalizmus* sa usiluje nahradiť špecificky liberálnu a komprehenzívnu koncepciu spravodlivosti z *Teórie spravodlivosti* výlučne politickou koncepciou spravodlivosti, teda takou, ktorá nemá sektársky charakter. Myšlienka verejného rozumu je jednou z najdôležitejších v politickom liberalizme. Jej dôležitosť pre Rawlsov projekt vyvoláva minimálne dve otázky. Po prvé: Je myšlienka verejného rozumu sektárska?; po druhé: Ak áno, ovplyvňuje to Rawlsov projekt nenapraviteľne? Záber, cieľ a podoba tohto článku je daná mojou snahou zodpovedať tieto otázky. Preto prejdem vo svojom článku nasledovnými krokmi. Najprv opíšem formuláciu, záber a implikácie myšlienky verejného rozumu tak, ako sú prezentované v *Politickom liberalizme*. Po druhé, predstavím niekoľko závažných námietok vznesených voči tejto myšlienke Robertom Westmorelandom. Po tretie, dotknem sa podstaty Rawlsových úprav myšlienky verejného rozumu predstavených v jeho článku z roku 1997 *Upravená verzia myšlienky verejného rozumu* [3]. Na záver preskúmam otázku, či Rawls zašiel vo svojich revíziách dostatočne ďaleko. Analýzu myšlienky verejného rozumu predloženú Philipom Quinnom uvádzam za účelom demonštrovania toho, že sa tak nestalo.

Mojím cieľom je ukázať, že hoci Rawls revidoval myšlienku verejného rozumu, aby ju spravil imúnou voči námietkam vzneseným voči nej, zostala do určitej miery sektárska. Domnievam sa, že Rawls čelí nasledovnej dileme: buď zreviduje svoj projekt a zbaví ho nielen sektárskej, ale aj liberálnej povahy, alebo ho nezreviduje a ostane liberálny, avšak sektársky. Sektárska povaha Rawlsovho liberalizmu sa teda zdá byť cenou, ktorú musel zaplatiť, aby jeho projekt zostal liberálny aspoň v minimálnom zmysle.

2. Myšlienka verejného rozumu ako súčasť politického liberalizmu.¹ Pred zodpovedaním otázky, či myšlienka verejného rozumu je alebo nie je sektárska, zdá sa dôležité pripomenúť, čo táto myšlienka znamená u Rawlsa, t.j. akú úlohu má hrať v jeho projekte. Jej účelom bolo umožniť náležitý spôsob uvažovania o základných politických

¹Rawls považuje za historické zdroje politického liberalizmu náboženské vojny 16. a 17. storočia, ktoré spôsobili vysoký stupeň politickej nestability a skončili v liberalizme *modu vivendi* a náboženskej tolerancii ([2], xxiv).

otázkach, dotýkajúcich sa všetkých občanov, a to v situácii zásadnej nezhody a plurality, ktoré sa považujú za trvalé črty modernej demokratickej spoločnosti.²

Rawlsov opis myšlienky verejného rozumu má zásadný význam, ak máme porozumieť jeho rozlíšeniu³ medzi verejným a neverejným rozumom. Rovnako dôležitý je jeho opis obsahu a hraníc verejného rozumu. Je niekoľko základných pojmov myšlienky verejného rozumu, ktoré je treba vziať do úvahy. "Rozum" je pre Rawlsa spôsob, akým individuálny aktér, združenie alebo politická spoločnosť formuluje svoje plány, usporadúva svoje ciele a uskutočňuje rozhodovací proces (decision-making) ([2], 212). Verejný rozum a neverejné rozumy sú potom dve základné podoby rozumu; zatiaľ čo prvý je rozumom rozmanitých druhov spoločenských združení, druhé sú črtou demokratického ľudu ako slobodných a rovnoprávných občanov⁴ ([2], 213).

Pole pôsobnosti verejného rozumu je limitované na to, čo Rawls nazýva "ústavné základy" a "otázky základnej spravodlivosti". Myšlienka verejného rozumu kladie hranice tomu, čo sa považuje za legitímny argument vo verejnej politickej rozprave, a to vtedy, keď sú v hre základné otázky spravodlivosti. Dôvodom, prečo by si občania mali ctiť tieto obmedzenia, je (morálna) povinnosť občianskej slušnosti (the duty of civility) ako schopnosti "vysvetliť si navzájom pri týchto fundamentálnych otázkach, ako princípy a politiky, ktoré obhajujú a pre ktoré sa rozhodujú vo voľbách, môžu byť podporované politickými hodnotami verejného rozumu" ([2], 217). Čiže občania ako občania "by mali byť pripravení vysvetliť si navzájom základ svojich činov v pojmoch, o ktorých každý môže rozumne predpokladať, že s nimi môžu ostatní súhlasiť, ako s princípmi, ktoré sú v súlade s ich slobodou a rovnosťou" ([2], 218).

Keďže Rawls sa usiluje dosiahnuť prekrývajúci konsenzus v politickej koncepcii spravodlivosti (*spravodlivosť ako férovosť*), ktorá má byť niečím *viac* ako iba politickým kompromisom (*modus vivendi*), rozumné komprehenzívne doktríny musia mať dôvody na podporovanie myšlienky verejného rozumu (pochopenej ako akási interná morálka verejnej politickej rozpravy). Komprehenzívna doktrína je limitovaná priestorom, ktorý Rawls nazýva "širšia kultúra" (the background culture). Rawls verí, že základné práva a slobody majú dostatočnú váhu, aby ospravedlnili hranice verejného rozumu ([2], 219). Vychádzajúc z myšlienky, že politiky a inštitúcie týkajúce sa základných politických otázok majú byť zdôvodniteľné všetkým občanom, Rawls vytyčuje dôležitú podmienku zdôvodnenia, názor, že "pri formulovaní týchto zdôvodnení sa máme odvolávať iba na momentálne prijímané všeobecné presvedčenia a formy uvažovania, ako ich nachádzame v zdravom ľudskom rozume, a na nespochybňované

² Mali by sme si však uvedomiť, že Rawls rozlišuje medzi svojou ideálnou a ne-ideálnou teóriou. Zatiaľ čo prvá je spätá s dobre usporiadanou spoločnosťou, druhá je spätá so spoločnosťou takou, aká je v súčasnosti. Zdá sa, že táto skutočnosť je pomerne dôležitá, pretože Rawls skúma hlavne princípy spravodlivosti, ktoré budú regulovať dobre usporiadanú spoločnosť ([1], 8).

³ Keďže tieto rozlíšenia sú cieľom kritických útokov ([4], 283; [5], 64), môže byť dôležité objasniť čo znamenajú pre Rawlsa samotného.

⁴ Občania sú podľa Rawlsa slobodní a rovní v trojakom zmysle: po prvé, ako majúci zmysel pre spravodlivosť a zmysel pre koncepciu dobra; po druhé, takto chápu sami seba v kontexte verejnej politickej kultúry ústavného zriadenia; a po tretie, sú schopní vziať na seba zodpovednosť za svoje ciele ([2], 33-35).

metódy a závery vedy" ([2], 224). Inými slovami, "poznanie a spôsoby uvažovania... (vo verejnej politickej rozprave, M. K.) majú spočívať na jednoduchých pravdách, ktoré sú v súčasnosti široko prijímané alebo všeobecne prístupné občanom" ([2], 225). Pre Rawlsa je toto jediný spôsob, ako politická koncepcia spravodlivosti poskytuje verejnú základňu zdôvodnenia ([2], 225). Rawls teda žiada občanov "žiť politicky s ostatnými vo svetle dôvodov, od ktorých možno rozumne očakávať že s nimi budú všetci súhlasiť", a vyjadruje sa, že verejný rozum vyžaduje od občanov, "aby dokázali navzájom si vysvetliť svoje hlasovanie v pojmoch rozumnej rovnováhy verejných politických hodnôt"⁵ ([2], 243).

Keď Rawls vysvetľuje hranice verejného rozumu rozlišuje tzv. "exkluzívny" a "inkluzívny" názor. Zatiaľ čo "exkluzívny názor" vylučuje možnosť predloženia dôvodov určitej aktivity alebo politiky štátu explicitne v pojmoch komprehenzívnej doktríny, "inkluzívny názor"⁶ pripúšťa, že v niektorých situáciách je to možné.⁷

Rawlsova myšlienka verejného rozumu má stanoviť náležité hranice argumentácie vo verejnej politickej rozprave, keď ide o základné otázky spravodlivosti. Každý občan by mal byť schopný vysvetliť svoje činy v pojmoch, s ktorými môže každý súhlasiť, keďže sú v súlade s jeho/jej slobodou a rovnosťou. Občania by teda mali cítiť hranice verejného rozumu a odvolávať sa výlučne na široko akceptované všeobecné presvedčenia a na nekontroverznú časť vedeckého poznania. Navyše majú byť schopní vysvetliť si navzájom svoje volebné rozhodnutia v termínoch rozumnej rovnováhy verejných politických hodnôt. Avšak Rawls pripúšťa, že v určitých situáciách občania tiež môžu predkladať dôvody v pojmoch komprehenzívnej doktríny (inkluzívny názor). Zdá sa, že Rawls verí, že vypracoval takú podobu myšlienky verejného rozumu, ktorá nemá sektársky charakter.

3. Je liberalizmus verejného rozumu férový voči neliberálnym spôsobom života? Rawlsov liberálny projekt ako sektárska doktrína. *"Verejný rozum, ktorý vstúpil na scénu rozhodnutý zdôvodniť seba a svoje politiky reálnym občanom, sa ukazuje ako čosi, čo súvisí so skutočným súhlasom asi tak, ako Berkeley so zdravým rozumom. Sme orientovaní naspäť, aby sme politické pozície podložili argumentmi na základe našich názorov týkajúcich sa celej pravdy. Kiež by najlepšie argumenty zvíťazili."* ([4], 296)

Opis niektorých aspektov Rawlsovho liberalizmu verejného rozumu bol obsahom predchádzajúcej časti. Proti tomuto projektu však bolo vznesených niekoľko závažných námietok. V tejto časti poukážem na tie, ktoré predstrel Robert Westmoreland, argumentujúc, že Rawlsov projekt nevyhnutne vyúsťuje do sektárskej politiky, ktorej sa

⁵Čo má Rawls na mysli pod rozumnou rovnováhou politických hodnôt, to demonštruje v poznámke pod čiarou číslo 32 pomocou príkladu otázky umelého ukončenia tehotenstva. Napriek tomu, že netvrdí, že doktrína nepodporujúca právo ženy na interrupciu (napríklad u katolíkov) je nerozumná, domnieva sa, že takáto doktrína je nerozumná v tomto špecifickom ohľade ([2], 253). Philip Quinn skúma tento príklad veľmi zaujímavým spôsobom, o ktorom hovorím v piatej časti tohto článku.

⁶Rawls podporuje tento názor ako pružnejší ([2], 248).

⁷Rawls má na mysli situácie, "keď spoločnosť nie je dobre usporiadaná a je zásadne polarizovaná v otázke ústavných základov" ([2], 249).

usiloval vyhnúť. Sústredím sa na dve námietky. Po prvé, Rawls nemôže byť rovnako verný dvom základným štandardom svojho projektu, a to: poskytnúť (liberálnu) politickú koncepciu s dobrými dôvodmi ospravedlňujúcimi politiku štátu a súčasne poskytnúť takú koncepciu, ktorá je napriek tomu všeobecne akceptovaná. Po druhé, Rawls nedokáže poskytnúť taký výklad nezhody *vo vnútri* verejného rozumu (*the within disagreement*), ktorý by neférovým výrazne nepriviligoval liberálne predpoklady i závery.

Uvedené námietky majú svoju dôležitosť s ohľadom na dve hlavné otázky tohto článku. Začnime prvou námietkou. Westmoreland obviňuje liberalizmus verejného rozumu⁸ z neospravedlniteľnej neférovosti (*mistreatment*) voči akémukoľvek neliberálnemu spôsobu života. Argumentuje, že "jeho sen je cítiť si duálny cieľ poskytovať skutočne dobré (liberálne - M.K.) dôvody pre aktivitu štátu, ktoré sú aj napriek tomu všeobecne prijímané". Navyše, "liberalizmus verejného rozumu vyzýva zabrániť vzájomnému prekryvaniu týchto cieľov. Na druhej strane sa musí vyhnúť neuskutočniteľnej a nežiaducej predstave, že by ho naozaj akceptoval každý občan" ([4], 273-274). Ak sa mu však podarí dosiahnuť všeobecné akceptovanie, je následne neúspešný ako výrazne (špecificky) liberálny ideál ([4], 274). Keďže Rawls nemôže sledovať čisto populistický (akceptovaný všetkými občanmi) pojem verejného rozumu, pretože v spoločnosti existujú aj doktríny, ktoré Rawls označuje za nerozumné, zdá sa, že predpokladá čosi ako kvalifikovaný populizmus (reflektívne akceptovanie). Westmoreland kladie aj otázku, či "kvalifikovaný populistický ideál rozumnosti [nie je] príliš kvalifikovaný, príliš zúžený na to, aby mohol byť populistický" ([4], 279). Preto Westmoreland stavia Rawlsovú koncepciu rozumnosti (*reasonableness*) pred nasledovnú potenciálnu dilemu: "Buď je koncepcia rozumnosti dostatočne populistická, ale nepodporuje žiaduce liberálne princípy spravodlivosti; alebo je dostatočne úzko spätá s takýmito princípmi, aby ich mohla podporovať, ale je nedostatočne podporovaná verejnosťou."⁹ ([4], 280) Podľa Westmorelanda musí teda Rawls buď opustiť svoju tézu o rozumnej nezhode, alebo nedokáže splniť požiadavku kvalifikovaného populizmu - čiže cítiť si štandardy rozumnosti (väčšiny) radových občanov.

Druhá Westmorelandova námietka spočíva v poukazaní na fakt, že to, o čom Rawls hovorí, je v podstate iba rozumná nezhoda *mimo* verejného rozumu (*the outside disagreement*, t.j. rozdiely medzi rozličnými komprehenzivnými doktrínami), avšak nikdy neopisuje nezhody *vo vnútri* verejného rozumu ([4], 281). Ak tento bod rozšírime ďalej, potom stojíme pred otázkou, ako sa môžu občania, ktorí sa nezhodujú v názore na to, čo robí ľudský život zmysluplným, dohodnúť na takom rozlíšení, ako je rozlíšenie medzi verejným a neverejným alebo rozlíšenie medzi náležitou a nenáležitou politickou otázkou.¹⁰ Teda jednotlivec sa môže oprávnene rozumne pýtať, či zanedbávanie otázky nezhôd vo vnútri verejného rozumu nepriviligoval určitú špecifickú formu uvažovania - a tak následne aj určité špecifické (a to výrazne liberálne) závery.¹¹

⁸Rawls podľa Westmorelanda reprezentuje ten druh liberalizmu, ktorý je ideovo blízky autorom ako Larmore, Waldron, Macedo a Gaus ([4], 273).

⁹Westmoreland poukazuje na Gausov argument, že presvedčenie o bremenách usudzovania nie je súčasťou všeobecne akceptovanej koncepcie rozumnosti ([4], 280-281).

¹⁰Haldane a Bader poukazujú na niečo podobné, keď argumentujú, že v skutočnom verejnom živote sú tieto rozlíšenia ako také značne sporné (*contested*) ([6], 601; ([5], 64).

V tejto časti som poukázal na dve závažné námietky, ktoré Westmoreland formuloval proti Rawlsovmu liberalizmu verejného rozumu. Prvá znamenala, že dva aspekty Rawlsovho projektu sú v zásadnom napätí, menovite jeho cieľ dosiahnuť širokú (popular) akceptovanosť ním obhajovanej liberálnej politickej koncepcie spravodlivosti na jednej strane a jeho snaha ponúknuť takú koncepciu, ktorá vyjadruje princípy spravodlivosti, liberálne v určitom, aspoň minimálnom, zmysle, na strane druhej. Rawls nie je schopný splniť obe kritériá súčasne. Druhá námietka naznačila, že Rawls neopisuje nezhodu *vo vnútri* verejného rozumu, čím následne neférovu zvýhodňuje špecificky liberálne predpoklady i závery. Tieto dve námietky demonštrujú, že Rawlsov projekt nevyhnutne nespĺňa svoje vlastné kritériá a vyúsťuje do sektárskej politiky, a to zrejme preto, že tento projekt *a priori* odstraňuje alternatívne koncepcie rozumnosti z diskusie, a tak je neférový i sektársky zároveň.

4. Revidovaný Rawlsov liberálny projekt. *"Až doposiaľ som sa zaoberal znepokojujúcou otázkou súčasného sveta. Je demokracia zlučiteľná s komprehenzívnymi doktrínami, či už náboženskými, alebo nenáboženskými? Ak áno, ako?"* ([3], 611) Niektorých základných myšlienok Rawlsovho projektu verejného rozumu som sa dotkol už v druhej časti tohto článku. Teraz je však potrebné povedať viac, keďže Rawlsov článok *Upravená verzia myšlienky verejného rozumu* priniesol určité modifikácie myšlienky verejného rozumu [3]. Základnou revíziou sa zdá byť *široké chápanie verejnej politickej kultúry* (*the wide view of public political culture*) spolu s jeho *podmienkou* (*the proviso*). Rawls sa podľa všetkého domnieva, že jeho myšlienka verejného rozumu teraz nie je príliš reštriktívna a že ani skupina rozumných politických koncepcií spravodlivosti nie je príliš úzka.

Vo svojom článku z roku 1997 Rawls starostlivo rozlišuje medzi ideou a ideálom verejného rozumu. Zatiaľ čo idea je formou (form) pochopenia politického vzťahu (čiže ide o kritérium reciprocity ústavnej demokracie); ideál je uskutočnený vtedy, keď sudcovia, vládni predstavitelia a kandidáti na verejný úrad konajú v súlade s myšlienkou verejného rozumu, a tak vyjadrujú svoju oddanosť povinnosti občianskej slušnosti (*the duty of civility*) ([3], 574-575). Občania, na druhej strane, uskutočňujú ideál verejného rozumu vtedy, keď uvažujú tak, *ako keby* boli zákonodarcami ([3], 577). Potom tí, čo chcú založiť rozhodnutia fundamentálnych otázok na tom, čo považujú za celú pravdu, odmietajú myšlienku verejného rozumu ([3], 579). Rawls však zdôrazňuje, že táto požiadavka, "nám ešte stále umožňuje uviesť kedykoľvek do politickej diskusie našu komprehenzívnu doktrínu, náboženskú alebo nenáboženskú, za predpokladu, že

¹¹ Zoberme do úvahy napríklad katolícky postoj k umelému ukončeniu tehotenstva. Rawls opisuje katolícku pozíciu ako nerozumnú v tomto jednotlivom ohľade, aj napriek tomu, že katolíci môžu podľa môjho názoru vo svojej "odpovedi" celkom rozumne namietať, že v ich vlastnom spôsobe uvažovania je otázka, ako sú morálne a politické momenty vzájomne späté, zvažovaná inak. Koncepcia rozumnosti, v rámci ktorej katolíci formulujú svoje tézy, je potom odlišná a súčasne plne legitímna alternatíva ([2], 253). Navyše, ako argumentuje Haldane, pluralizmus môže byť pre katolíkov pochopiteľný, z čoho však nevyplýva, že je tiež rozumný ([5], 67). Westmoreland poukazuje aj na predpovedateľnosť záverov, ku ktorým liberáli verejného rozumu dospievajú, keď ide o závažné morálne otázky (*the hard cases*) ([4], 287).

v náležitom slede predložíme *náležite verejné* dôvody na podporu princípov a politik, o ktorých tvrdíme, že ich naša komprehenzívna doktrína podporuje" a nazýva ju *podmienka* ([3], 584, kurzíva M. K.). Rawls zdôrazňuje, že politické koncepcie verejného rozumu by mali byť kompletne v takom zmysle, že hodnoty, ktoré sú nimi špecifikované "ako také dokážu dať rozumnú odpoveď na všetky alebo takmer všetky otázky týkajúce sa ústavných základov a záležitostí základnej spravodlivosti" ([3], 585). Rawls sa usiluje dosiahnuť politickú stabilitu na základe tých *správnych* (náležitých morálnych) *dôvodov* ([3], 589).

Avšak jednou z najdôležitejších modifikácií Rawlsovho projektu je jeho *široké chápanie verejnej politickej kultúry*¹² ([3], 591). Od stupenca určitej doktríny sa teraz vyžaduje splniť *podmienku*, čo znamená, že v situáciách, keď predložený argument je vyjadrený v pojmoch komprehenzívnej doktríny, jej stúpenec má k nemu *doložiť* aj *náležité politické dôvody* v prospech daného argumentu ([3], 591). Takýto stúpenec prostredníctvom akceptovania *podmienky* demonštruje podľa Rawlsa jeho/jej oddanosť demokracii ([3], 592). Prípadnú námietku, že myšlienka verejného rozumu je príliš reštriktívna, Rawls odmieta. Nesúhlasí s tým, že a) táto myšlienka sa pokúša rozriešiť (vo svoj prospech) politické otázky v predstihu ([3], 601); a ani s tým, že b) v opačnom prípade to môže viesť k neriešiteľnej situácii (stand-off), a teda k zlyhaniu pri riešení diskutovaných problémov ([3], 604). Na námietku a) Rawls odpovedá, že jeho myšlienka verejného rozumu nepredstavuje nejaký názor na špecifické formy, ale skôr názor týkajúci sa druhu dôvodov, ktoré by mali občania používať pri vzájomnej diskusii ([3], 603); pokiaľ ide o námietku b), pri vážnych morálnych otázkach (the hard cases) (napríklad otázka interrupcie) musia občania voliť v súlade s ich celkovou hierarchiou politických hodnôt¹³ ([3], 605). Rawls tiež odmieta námietku, že obsah skupiny rozumných politických koncepcii spravodlivosti, na ktorých verejný rozum spočíva ako na svojom základe, je príliš úzky. Je to preto, že nahradenie myšlienok pravdy myšlienkou rozumného je podľa neho nevyhnutné, ak máme "stanoviť základ politického uvažovania, ktorý môže byť spoločný pre všetkých slobodných a rovných" ([3], 607).

Rawlsov článok z roku 1997 teda prináša určité revízie myšlienky verejného rozumu. Občania teraz môžu uviesť argument založený na ich komprehenzívnej doktríne za predpokladu, že svoj argument *náležite verejne* zdôvodnia. To je oná *podmienka* ako fundamentálna požiadavka spätá s Rawlsovým *širokým chápaním verejnej politickej kultúry*. Rawls odmieta námietku, že táto myšlienka je ešte stále príliš reštriktívna, ako

¹²Rawls však rozhodne odmieta čosi ako "otvorené chápanie" (the open view), t.j. absolútne neobmedzenú formu a obsah argumentu ([3], 601).

¹³Rawlova poznámka pod čiarou číslo 32 vyjadruje jeho chápanie otázky interrupcie, ako je prezentovaná v *Politickom liberalizme* ([3], 243) a uvedená v poznámke číslo 80 ([3], 605). Teraz však Rawls odmieta chápať tento príklad ako argument. No aj napriek tomu stále verí, že detailnejšia interpretácia troch politických hodnôt, ktorú zavádza, môže viesť k rozumnému argumentu. Na druhej strane pripúšťa, že aj katolíci môžu prezentovať svoj argument, ale žiada ich, aby rešpektovali výsledky hlasovania (volieb) ako legitímny zákon. Katolíci potom môžu, ako argumentuje, pokračovať v pokojnom namietaní proti tomuto zákonu, ale akýkoľvek násilný odpor je nerozumný ([3], 605-6). Dodáva tiež, že "neverejný rozum Katolíckej cirkvi, vyžadujúci od jej členov dodržiavať jej učenie, je úplne konzistentný s úctou k verejnému rozumu" ([3], 606-7).

aj námietku, že skupina rozumných koncepcií spravodlivosti je príliš úzka. Zdá sa, akoby Rawls veril, že vo svojich revíziách zašiel dostatočne ďaleko, aby verejnú politickú rozpravu pretvoril na férové miesto pre diskusiu, a tak úspešne uchránil svoj projekt verejného rozumu pred sektárskymi tendenciami.

5. Zašiel Rawls vo svojich revíziách dostatočne ďaleko? Vážne morálne otázky a "otvorené" verzus "široké" chápanie verejnej politickej kultúry. Aj napriek tomu, že Rawls revidoval svoju myšlienku verejného rozumu, zdá sa mi dôležité položiť otázku či vo svojich v revíziách zašiel dostatočne ďaleko. Preskúmanie tohto problému bude v tejto časti postavené na analýze Philipa Quinna.

Quinn kriticky tematizuje ambíciu verejného rozumu, podľa ktorej by podstatné princípy a smernice skúmania mali poskytnúť rozumnú verejnú odpoveď na (prinajmenšom takmer) všetky otázky týkajúce sa "ústavných základov" a "otázok základnej spravodlivosti" ([7], 147). Otázkou je, či je verejný rozum dostatočne obsažný (rich) - keďže použitie komprehenzívnej doktríny sa v podstate vylučuje - na dosiahnutie tohto cieľa. Quinn odpovedá negatívne a zdôrazňuje, že to je zvlášť dôležité pri takzvaných závažných morálnych otázkach ([7], 148). Oprávnenosť svojej námietky demonštruje na rozbere Rawlsovho chápania otázky interrupcie.¹⁴ Rawls sa v *Politickom liberalizme* domnieva, že táto otázka môže byť vyriešená nájdením rozumnej rovnováhy medzi tromi dôležitými politickými hodnotami¹⁵, ktorá podľa jeho názoru poskytne žene právo na interrupciu. Každá doktrína, ktorá tento záver neakceptuje, sa v tomto ohľade označuje za nerozumnú. Quinn však argumentuje, že problém je oveľa zložitejší, ako sa zdá byť pre Rawlsa. Kvôli jednoduchosti berie dve z uvedených hodnôt: rovnosť žien (ako občanov) a právo plodu na život a ukazuje, že v nachádzaní rozumnej rovnováhy medzi nimi existuje viac než jeden spôsob, ako rozriešiť konflikt predstáv, t.j. otázku, ktorá z týchto dôležitých hodnôt je nadradená a ktorá je podradená. Tvrdí, že verejný rozum nemá dostatok zdrojov na vyriešenie tohto problému¹⁶ ([7], 150). Ponúka dve možné vysvetlenia tejto situácie, keď neriešiteľnosť problému pretrváva. Prvé z nich: verejný rozum, ktorého zdroje sú málo obsažné, nedokáže vyprodukovať *nijakú* rozumnú rovnováhu hodnôt; druhé vysvetlenie: tým, že pripúšťa dve rozumné rovnováhy, preukazuje svoju vlastnú neschopnosť poskytnúť *jednu* odpoveď ([7], 150). To ďalej znamená, že verejný rozum je neúplný. Quinn preto navrhuje, že za určitých okolností odvolávanie sa na našu komprehenzívnu doktrínu môže byť v súlade s povinnosťou občianskej slušnosti a ideou verejného rozumu.¹⁷ Hoci sa nezdá, že by to protirečilo

¹⁴ Quinn si uvedomuje Rawlsovo dištancovanie sa od snahy chápať tento príklad ako argument ([7], 151). Avšak Rawls je ešte aj vo svojom článku z roku 1997 stále presvedčený, že uprieť žene právo na interrupciu je nerozumné za predpokladu, že neexistuje žiadna rovnako rozumná rovnováha politických hodnôt na odopretie tohto práva ([3], 80).

¹⁵ Sú to: náležitá úcta k ľudskému životu, usporiadaná reprodukcia spoločnosti v časovom horizonte a rovnosť žien ako rovnoprávných občanov ([3], 243 č. 32).

¹⁶ Status plodu (osoba alebo ne-osoba) musí byť v skutočnosti rozhodnutý vnútri (v rámci) určitej komprehenzívnej doktríny. Keďže ako "zdravý rozum", tak aj veda majú kontroverzný charakter, nemožno ich efektívne využiť na vyriešenie tejto otázky ([7], 150).

¹⁷ Argumentuje, že to môže pomôcť ostatným pochopiť, ako rozumné osoby môžu zastávať odlišný názor ([7], 151).

Rawlsovej podmienke, Quinn navrhuje modifikovať podmienku tak, že široké chápanie verejnej politickej kultúry sa ešte viac rozšíri cestou možnosti uviesť do verejnej politickej rozpravy "komprehenzívne doktríny, ktorých stúpenci môžu podporovať určité nimi predkladané politické opatrenia výlučne princípmi alebo hodnotami, ako napríklad interpretácia posvätných textov, ktoré sú autoritatívne iba pre určitú náboženskú denomináciu a nie sú zahrnuté v nijakej verejnej politickej koncepcii spravodlivosti" ([7], 153).

Skrátka, na základe Quinnovej argumentácie sa jeho vyhlásenie, že Rawls nezrevidoval svoj projekt verejného rozumu dostatočne, zdá byť do istej miery presvedčivé. Vyzerá to totiž tak, že Quinn demonštroval (použijúc Rawlsov vlastný príklad - otázku interrupcie) neschopnosť verejného rozumu poskytnúť buď jednu (teda menej ako dve) alebo aspoň nejakú rozumnú rovnováhu politických hodnôt v situáciách, keď ide o závažné morálne otázky. Je to dôsledkom toho, že verejný rozum má príliš málo obsažné zdroje na riešenie závažných morálnych otázok. Teda aj napriek tomu, že Rawls vykonal niekoľko revízií, jeho myšlienka verejného rozumu sa javí ako neschopná splniť v úplnosti úlohu tak, ako to od nej Rawls očakával.

6. Záverečné poznámky k Rawlsovmu projektu verejného rozumu. Kritika, ktorú myšlienka verejného rozumu vyvolala, je možno do určitej miery spôsobená jej atraktivnosťou, spočívajúcou v jej ambícii umožniť nám riešiť závažné politické otázky férovým spôsobom prijateľným pre takmer všetkých občanov.

Tento článok som začal dvoma otázkami: Je idea verejného rozumu nenapraviteľne sektárska? Ak áno, ovplyvňuje to Rawlsov projekt nenapraviteľne? Za účelom zodpovedania týchto otázok som uskutočnil niekoľko krokov. Po prvé, opísal som formuláciu, záber a implikácie idey verejného rozumu ako sú prezentované v *Politickom liberalizme*. Po druhé, prezentoval som niekoľko vážnych námietok voči tejto myšlienke vznesených Robertom Westmorelandom. Po tretie, dotkol som sa podstaty Rawlsových revízií tejto myšlienky v jeho článku *Upravená verzia myšlienky verejného rozumu*. Na záver som sa venoval otázke, či Rawls zašiel vo svojich revíziách dostatočne ďaleko. Načrtol som dôležité momenty analýzy myšlienky verejného rozumu Philipa Quinna, aby som ukázal, že Rawlsove revízie sú nepostačujúce.

Vo svojom článku som sa pokúsil demonštrovať nasledujúci argument. John Rawls ponúkol atraktívnu verziu neutralistického liberalizmu - liberalizmus verejného rozumu. Tento druh liberalizmu bol vypracovaný tak, aby sa podarilo zbaviť Rawlsov liberalizmus sektárskej povahy *spravodlivosti ako férovosti z Teórie spravodlivosti*. Idea verejného rozumu je jednou z najdôležitejších ideí tohto projektu. Proti projektu však boli vznesené závažné námietky. Kritika bola v tomto článku reprezentovaná Westmorelandom a Quinnom. Westmoreland namieta, že stále pretrvávajú napätia medzi dvoma aspektmi projektu liberalizmu verejného rozumu - požiadavkou všeobecnej akceptovanosti a liberálnym charakterom princípov spravodlivosti. Argumentuje tiež, že Rawls neospravedlňuje zanedbávanie potrebu diskutovať a vysvetliť nezhody vo vnútri verejného rozumu. Znamená to, že významné liberálne predpoklady, implicitné v myšlienke verejného rozumu, rovnako ako liberálne závery sú v Rawlsovom projekte bez adekvátnej kritической tematizácie neférovým spôsobom zvyhodňované.

Avšak je tu aj kritika s väčšou mierou sympatie k Rawlsovmu projektu. Quinn na jednej strane berie do úvahy Rawlsove revízie tejto idey a na strane druhej argumentuje, že Rawls nezašiel vo svojich revíziách dostatočne ďaleko. Zdá sa, že Quinnovi sa podarilo demonštrovať na probléme interrupcie, že verejný rozum nedokáže poskytnúť - buď jednu, alebo aspoň nejakú - rozumnú rovnováhu politických hodnôt. To sa interpretuje ako dôsledok príliš malej obsažnosti verejného rozumu na riešenie vážnych morálnych sporov.

Zdá sa, že Rawlsovi sa nepodarilo úplne očistiť svoj liberálny projekt od sektárskych tendencií. Už v úvode som načrtol Rawlsovu dilemu: buď zrevidovať projekt a zbaviť ho nielen sektárskej, ale aj liberálnej povahy, alebo ho nezrevidovať a zachovať jeho síce liberálnu, avšak aj sektársku povahu. Sektárska povaha Rawlsovho liberalizmu sa teda zdá byť cenou zaplatenou za zachovanie liberálnej povahy projektu aspoň v minimálnom zmysle.

LITERATÚRA

- [1] RAWLS, J.: *A Theory of Justice*. Oxford, Clarendon Press 1972.
- [2] RAWLS, J.: *Political Liberalism*. New York, Columbia University Press 1993.
- [3] RAWLS, J.: "The Idea of Public Reason Revisited" (1997). In: Fleeman, S. (ed.): *John Rawls: Collected Papers*. Cambridge, Harvard University Press 1999, s. 573-615.
- [4] WESTMORELAND, R.: "The Truth about Public Reason". In: *Law and Philosophy* 18, 1999, s. 271-296.
- [5] HALDANE, J.: "The Individual, the State, and the Common Good". In: *Social Philosophy and Policy*, Vol. 13, No. 1, 1996, s. 59-79.
- [6] BADER, V.: "Religious Pluralism: Secularism or Priority for Democracy?" In: *Political Theory*, Vol. 27, No.5, 1999, s. 597-633.
- [7] QUINN, P. L.: "Political Liberalism and Their Exclusion of the Religious" In: Weithman, P. J. (ed.): *Religion and Contemporary Liberalism*. Notre Dame, University of Notre Dame Press 1997, s. 138-161.

Marian Kuna
Katolícka univerzita v Ružomberku
Hrabovská cesta 1/1652
034 01 Ružomberok
SR
e-mail: kuna@ku.sk